

ФРАЗЕОЛОГІЯ

Ж. В. Краснобаєва-Чорна (Вінниця)

УДК 81'373.7: 124.5

АКСІОФРАЗЕМНА ПРАГМАТИКА ЧАСУ

Лінгвістичне моделювання часу визначається нині активним опрацюванням у вітчизняних і закордонних концептології (різновекторні дослідження концепту час (А. Загнітко, Ж. Краснобаєва-Чорна, Л. Міхеєва, Н. Сегал, О. Слюніна, Т. Павлюк, В. Тепкеєва, С. Фоміна, О. Яковлева та ін.)) та лінгвокультурології (вивчення специфіки часового (темпорального) коду культури (В. Красних, Л. Савченко, О. Селіванова та ін.)). Проблема ж репрезентації часового коду культури в ціннісній картині світу в рамках аксіофраземної прагматики досі не поставала предметом окремої розвідки, що й зумовлює *актуальність* статті.

Ціннісну картину світу (далі ЦКС) інтерпретуємо як осмислення світу людиною, його фрагментів і статусу людської особистості в цьому світі через оцінку категоризацію в опозиції цінностей і нецінностей. Цінності в ЦКС мають релятивний характер, виявлюваний через зв'язок із нецінністю, тобто розкриття змісту цінності, її структурної організації залежить від опозитивної одиниці: поняття „добре” і „погано” імплікують наявність одне одного й формують навколо себе семантичний простір, репрезентований фраземами [Краснобаєва-Чорна 2016: 342]. Основним джерелом, що визначає категоризацію цінностей у фраземіці та виявляє глибинні етнокультурні нашарування, визнано асоціативи. Асоціативи позиціоновано як репрезентанти вторинної знакової системи: соматизми представляють соматичний код культури, зоосемізми та фітокомпоненти – біоморфний, лексеми з темпоральною семантикою – часовий (темпоральний), із просторовою семантикою – просторовий (спатіальний), метеокомпоненти – природний, колоративи – колоративний, числові компоненти – квантитативний, назви продуктів харчування та страв – гастрономічний, оніми – онімний тощо. ЦКС представлена в студіюванні 13 цінностями, які формують шість рівнів: соціальний (*свобода, родина, любов, успіх, дружба, мир*), вітальний (*життя та здоров'я*), матеріальний (*гроші*), етичний (*чесність і справедливість*), правовий (*закон*), естетичний (*краса*).

Мета статті полягає у визначенні специфіки часового коду культури на фраземному рівні ціннісної картини світу в одно- та різносистемних мовах.

Об'єктом дослідження є часовий код культури в ціннісній картині світу. Предметом статті постають фраземи-репрезентанти цінностей, що містять лексему з темпоральною семантикою, в українській, російській, англійській і німецькій фраземіці.

Джерельну базу студіювання становлять близько 6206 фразем-репрезентантів категорії цінності¹ (1555 одиниць української мови, 1549 одиниць російської мови, 1550 одиниць англійської мови, 1552 одиниці німецької мови); основний корпус ілюстративного матеріалу статті нараховує близько 300 фразем і контекстів їх уживання, що містять показник часового коду культури, почерпнутих з авторитетних фразеологічних видань української (СФУМ 2003), російської (ФСРЯ 1987), англійської (ODI 2004) та німецької (DI 2011) мов.

Методологічну базу дослідження становлять основні положення аксіофраземної прагматики [Краснобаєва-Чорна 2017].

О. Шмельов характеризує час як „загадковий феномен, що безпосередньо стосується людини, інтуїтивно нібито зрозумілий, але суперечливий і важко піддається експлікації” [Шмелев 2002: 316]. А. Гуревич вважає, що разом з такими поняттями, як ‘простір’, ‘причина’, ‘доля’ час належить до визначальних категорій людської свідомості, які „в кожній культурі пов’язані між собою й утворюють певного типу „модель світу” – ту „сітку координат”, за допомогою якої люди сприймають дійсність і будують образ світу, що існує в їхній свідомості” [Гуревич 1973: 19]. Дослідник підкреслює, що людина не народжується з почуттям часу, її часові та просторові орієнтири завжди визначаються тією культурою, до якої вона належить.

А. Мостепаненко акцентує увагу на різновидах часу: реальному (належить до сфери об’єктивно реального зовнішнього світу та пов’язаний із порядком зміни станів реальних об’єктів і явищ) і перцептуальному (відображає сприйняття зовнішнього світу окремим індивідумом та пов’язаний з теперішнім, минулим і майбутнім [Мостепаненко 1969: 4 – 14, 66 – 68]). Перцептуальний час не завжди точно відповідає реальному, хоча і є його відображенням. Реальний час має два типи властивостей: топологічні (якісний аспект часу) й метричні (кількісний аспект часу). До топологічних властивостей відносять одновимірність, безперервність, упорядкованість, незворотність, до метричних – часову протяжність, тривалість.

У свідомості людини, за К. Яковлевою, співіснують два основні уявлення про час: циклічний час (повторюваність однотипних подій,

¹ Категорію цінності позиціоновано як лінгвофілософську та лінгвокультурологічну з притаманною їй значущістю, інтенційністю й біполярністю, що передбачають обов’язкове апелювання до антиномії „цінність – нецінність”, тобто актуалізують зіткнення сфер ціннісного й неціннісного, сумісних із бінарною опозицією „добре – погано”. Цінність складається з різних темпоральних і генетичних прошарків і є динамічним явищем, оскільки її зміст і структура, взаємозв’язки з іншими цінностями залежать від змін у свідомості людини та суспільства. Субстратний характер цієї категорії в процесах інтерпретації континуального простору буття формує ЦКС [Краснобаєва-Чорна 2017: 1].

„життєвих кіл”) і лінійний час (односпрямований поступальний рух) [Яковлева 1994: 97]. Субстантивне оформлення лексичних часових значень постає сферою абстрагувальної функції людської свідомості, реалізація якої відображується в характеристиках різних аспектів сприйняття й „переживання” часу людиною. Дослідниця, аналізуючи лексеми з семантикою ‘короткочасність’, зазначає, що час у цьому випадку визначується як якісна категорія, а „якісність” часу зумовлена подіями, що його заповнюють. Саме такий час належить до сфери самосвідомості людини [Там само: 138]. Розглянуті К. Яковлевою моделі часу на основі семантики слів хвилина, секунда, мить, миттєвість, момент дали змогу зробити висновок, що ці моделі задають три різні інтерпретації подій на базовому інтервалі часу: 1) побутовий, повсякденний (хвилина, секунда) – побутовий час належить людині, підлягає лічбі, вимірюванню та виявляється в повсякденні; 2) винятковий, надпобутовий (мить, миттєвість) – події цього різновиду часу виведені з кола повсякдення (вони унікальні, незабутні, особливо значущі (співвідносні з духовною сферою людини)); 3) раціональний, аналітичний (момент) – час фіксує збіг обставин і сплетіння подій різної природи та масштабу [Там само: 138 – 141].

За твердженням Н. Арутюнової, „почуття часу засноване на сприйнятті природних циклів, психічні структури зв’язали себе з лінійним часом, розчленованим „точкою присутності” на минуле, майбутнє й теперішнє, що з’єднує їх у єдиний потік. Це членування впливає з головної умови, що визначає положення людини у світі: прихованість від неї майбутнього, відомістю (пережитістю) минулого й даністю теперішнього” [Арутюнова 1990: 688].

За В. Піксендєєвою, час завжди пов’язаний із періодичним або вільним рухом у просторі [Piksendeeva 2016: 53]. В англійській і німецькій мовних картинах світу конститутивними ознаками часу, на думку дослідниці, є тривалість, цілісність і когерентність.

Найповніше час, за спостереженнями М. Кагана, реалізується в культурі: „... він є одним з найістотніших чинників культури й духовного життя індивідуума, настільки істотним, що в цих площинах його розгляду він втрачає той нерозривний зв’язок із простором, який властивий йому онтологічно, і постає як відмінний від простору, самостійний параметр духовного життя суспільства й особистості” [Каган 1982: 118]. Культурний код є способом збереження та передачі інформації, типом культурної пам’яті, що повністю відповідає функціям часу в культурі.

Часовий код культури належить до базових кодів, разом із соматичним, просторовим, біоморфним, предметним, духовним, фіксує членування часової осі, відображає рух людини часовою віссю, кодує буття людини в матеріальному й нематеріальному світах, проявляється (зокрема) в ставленні людини до часу [Красных 2001: 10].

Часовий код культури на фраземному рівні ЦКМ маніфестує свої сутнісні моменти в „чистому” вигляді в 60% і поєднується здебільшого з:

- просторовим (*і вгору глянути ніколи (нема коли, немає часу і т. ін.);* рос. *отойти в вечность*, книжн. (1)¹; нім. *in die ewigen Jagdgründe eingeben*):

(1) *За всю зиму Ілько Сторожук так і не вибрався жодного разу додому, бо такі курси – вгору ніколи глянути* (М. Зарудний);

(2) *Учасники Великої Вітчизняної війни, які пропустили кілька років [навчання], – їм ніколи і вгору глянути, у них нема ні дня, ні ночі, треба надолужувати час* (Ю. Яновський);

(3) *За тією клятою панською роботою світу не видно, вгору нема коли глянути* (С. Васильченко);

(4) рос. – *Одну даму, помню, спросил я об здоровье мужа, а почтенный Прохор Семеныч, между тем, с неделю только что отошел в вечность* (М. Салтыков-Щедрин);

(5) нім. *Mein Hund ist in die ewigen Jagdgründe eingegangen* (MDtI 1976);

- колоративним (*про (на) чорну годину;* рос. *черный день*; нім. *blau machen (blau machen, blauen Montag machen); blauer Montag*):

(6) *Сестра ... вийняла з скрині тридцять карбованців, останні гроші, які вона про чорний день ховала від свого недбалого чоловіка, оддала братові* (Панас Мирний);

(7) – *У мене там про чорний день збереглося трошечки картопельки* (В. Речмедін);

(8) *Він [Варчук] переселився на хутір, обріс земелькою, грошенят на чорний день в землі схоронив* (М. Стельмах);

(9) – *Ті гроші я берегла про чорну годину* (І. Франко);

(10) – *У бабів є гроші! Ще допевне з тих, що собі наскладали крадьки... на чорну годину* (Л. Мартович);

(11) рос. [Макферсон:] *Так не забудьте, я вам помогу в ваш черный день. Вы будете у меня работать полицейским репортером* (К. Симонов);

(12) рос. *Капитан откладывал большую долю этих бумажек [денег] для обеспечения своей семьи на черный день* (Б. Лавренев);

(13) рос. *Удержались у него тысконок десяток, запятанных про черный день, да дюжины две голландских рубашек* (Н. Гоголь);

(14) нім. *Die ersten neuen Arbeitsschichten haben sie nun hinter sich, die Jungen und Mädchen, die in Berlin zu Gast waren. Sie haben keinen blauen Montag nach ihren Festtagen eingelegt, sondern die Ärmel hochgekrempt* (Neues Deutschland);

(15) нім. *Schade, daß wir am Sonntag schon wieder nach Hause müssen. Könntest du nicht einfach einen blauen Montag machen?* (MDtI 1976);

¹ Тут і далі цифровий показник біля фраземи вказує на значення багатозначної фраземи, подане у фраземографічному джерелі.

- соматичним (рос. *на скорую руку* (1); нім. *die ganze Nacht kein Auge zutun*):

(16) рос. *Из уцелевших бревен на скорую руку сколотили избенку, покрыли ее барочным тесом* (И. Тургенев);

(17) рос. *Справив все, что мне нужно было в местечке, я перекусил на скорую руку.. и отправился домой* (А. Куприн);

(18) рос. *На даче прислуги не было. Я была одна и на скорую руку собрала на стол* (М. Куприна-Иорданская);

(19) нім. *Und meine Schwester schreibt aus dem Westen sie hat die ganze Woche kein Auge zugetan. Denn' Tag und Nacht kommen Tanks durch die Stadt* (A. Seghers);

- онімним (рос. *мафусаиловы года [лета] жить* (*мафусаиловы года [лета] прожить*; *мафусаилов век жить*; англ. *May Queen*):

(20) рос. *Как вам не совестно,..так жить со мной, как будто вы меня не любите или как будто все мы проживем мафусаиловы года* (Л. Толстой);

(21) рос. *Если нам с вами даст бог прожить мафусаиловы лета,.. ваш характер вечно будет представляться мне столь же безукоризненно чист, как теперь* (Н. Чернышевский);

(22) рос. – *А ну как я мафусаилов век проживу?* (М. Салтыков-Щедрин);

(23) англ. *Her father was one of those biff-bang real estate salesmen who expected their kids to be May Queen, Vaedictorian, and Most Popular just because he.. had made a mint* (J. Updike) кодами.

У поодиноких випадках зафіксовані поєднання з зооморфним (англ. *(as) mad as a hatter (as a March hare)*), антропним (нім. *wie ein Dieb in der Nacht*), гастрономічним (*медовий місяць*; рос. *медовый месяц*) тощо кодами культури:

(24) англ. *Proserpine. ... He's mad. Burgess. Mad! What! Proserpine. Mad as a March hare. He did frighten me* (G.B. Show);

(25) нім. *So spät darf ich nach Hause nicht kommen. Ich kann das nur so machen, daß ich wie ein Dieb in der Nacht über das Dach des Gartenhauses klettere und dann durch das Fenster in mein Zimmer gelange* (MDtl);

(26) Сказано: *медовий місяць – солодше від усього на світі, – пояснив Пацюк* (Панас Мирний);

(27) – *Медовий місяць нашого щасливого подружнього життя, і я ... в такому настрої* (Г. Квітка-Основ'яненко);

(28) *Пан Купа з Роксоланою побралися недавно, – тривав іще... медовий місяць* (О. Ільченко);

(29) – *Як не кажіть, а місяць у вас [Катрі та Павла] медовий...* (В. Кучер);

(30) рос. *Так и я женился, и начался хваленый медовый месяц. Ведь название-то одно какое подлое! – со злобой прошипел он* (Л. Толстой);

(31) рос. *Немец только что женился. Женился на институтке, молоденькой, сублильной... Находясь, так сказать, в медовом месяце, сидят они вроде двух ангелочков за чаем* (Н. Гоголь).

У межах проблематики студіювання зафіксовано темпоральні лексеми на позначення часових проміжків у межах **добі**:

- **хвилина**: не бачити вільної хвилини ('бути дуже зайнятим роботою, заклопотаним' цінності *свобода*);
- **година**: години (година) пік ('найбільше напруження, завантаження в роботі транспорту, підприємства і т. ін.' цінності *свобода*);
- **день і ніч**: ні дня ні ночі ('хто-небудь дуже завантажений роботою, не має вільного часу'); англ. *turn night into day* ('працювати вночі') цінності *свобода*;
- **день**: англ. *call it a day*, розм. (1) ('завершення роботи, кінець робочого дня'); нім. *dem lieben Gott den Tag (die Tage) (ab)stehlen*, розм. ('ледарювати, уникати праці') цінності *свобода*; англ. *the happy day* ('день весілля' цінності *родина*); про (на) чорний день ('мати заощадження на випадок крайньої скрути'; рос. *черный день* ('важкий час в житті кого-небудь, час безгрошів'я, лиха') цінності *гроші*).

Тижневий цикл представлений у німецькій фраземіці лексемою **понеділок** / нім. **Montag**: нім. *blau machen (blaumachen, blauen Montag machen)* ('прогуляти, не вийти на роботу' цінності *свобода*).

Річний цикл у ЦКС англійця та німця містить назви таких місяців:

- **березень** / англ. **March**: англ. *(as) mad as a hatter (as a March hare)* ('психічно ненормальний, божевільний' цінності *здоров'я*);
- **квітень** / англ. **April**: фраземи на позначення жартівливого обману в чітко визначений день – першого квітня (англ. *all Fool's day (April Fool's day)*; англ. *an April fool* (цінності *чесність*);
- **травень** / англ. **May**: англ. *May Queen* ('дівчина, обрана за красу „королевою” в першотравневих народних іграх і коронована віночком із квітів' цінності *краса*);
- **серпень** / нім. **August**: нім. *der grüne August (die grüne Minna)*, евф., розм. ('поліцейський автомобіль для заарештованих' цінності *свобода*).

Цикл життя людини формується в ЦКС темпоральними лексемами: 1) **дні** / рос. **дни** (рос. *окончить дни свои*, книжн. ('померти') цінності *життя*); 2) **роки** / рос. **года** / нім. **Jahr** та **вік** / рос. **век** (а) рос. *мафусаилов век жить (мафусаилов век прожить [отжить])*, застар.; *аредовы веки жить*, застар. ('дуже довго. Про довголіття кого-небудь'); б) *у цвіті [літ]*; рос. *во цвете лет [сил]*; нім. *in den besten Jahren sein* ('молодий, у розквіті фізичних і духовних сил'); в) *три чисниці до смерті (до віку)* (1) ('хто-небудь скоро помре через старість або невиліковну хворобу') цінності *здоров'я*; г) *збавляти / збавити віку (життя)* (1) ('убивати, губити кого-небудь'); *позбавляти / позбавити життя (віку і т. ін.)* ('умертвляти, убивати кого-небудь'); *укорочувати / укоротити віку (вік, життя, заст. живота)* ('призводити кого-небудь до передчасної смерті') цінності *життя*); 3) **вічність** / рос. **вечность** /

нім. **Ewigkeit** (*відійти / відходити у вічність (у довічний сон)*, уроч.; рос. *отойти в вечность*, книжн. (1); нім. *in die Ewigkeit eingehen*, ритор. ('померти') цінності *життя*, пор. також *знайти кінець (могилу, вічний спочинок)*; рос. *почить вечным [непробудным] сном*, заст.; *заснуть [уснуть] вечным [последним, могильным] сном*, книжн.).

Лінійна модель часу в ЦКС пов'язана з цінностями *родина* та *здоров'я*: 1) **місяць** (*медовий місяць* (1) ('початок подружнього життя'); рос. *медовый месяц* (1) ('початок, найщасливіша пора подружнього життя' цінності *родина*)); 2) **пора** (рос. *в <самой> поре*, застар. ('у повному розквіті сил' цінності *здоров'я*); *на порі стати; на порі* (1); англ. *the age of consent* ('у розквіті молодості, сил (про юнаків і дівчат, яким час створювати власну родину)' цінності *родина*)), а також ювілеями подружнього життя (*срібне весілля*; рос. *серебряная свадьба*; англ. *the silver wedding* ('двадцятип'ятилітній ювілей подружнього життя'); *золоте весілля*; рос. *золотая свадьба*; англ. *the golden wedding* ('п'ятдесятилітній ювілей подружнього життя'); рос. *бриллиантовая [алмазная] свадьба* ('сімдесятип'ятилітній ювілей подружнього життя')) тощо.

Лексема **час** містить, за Л. Міхеєвою [Михеева 2004], загальне значення об'єктивного часу, часу взагалі, тобто універсальну філософську категорію, тому час набуває ознаки всеохопності: включає лінію і нелінію, переривчастість і безперервність, тривалість і нетривалість, протиставлення минуле-теперішнє-майбутнє. У фраземіці зафіксовано такі лексико-семантичні варіанти цінності *свобода*: а) 'хто-небудь постійно зайнятий якою-небудь роботою, справою, не має вільного часу' (*і вгору глянути ніколи (нема коли, немає часу та ін.)*); б) 'відбувати тюремне ув'язнення' (англ. *do time*, розм.).

Маркерами часу на фраземному рівні ЦКС постають ознаки:

- 'сивина': *посивіти на пні; сивіти (сидіти) / посивіти (засидітися) в дівках (дівкою, в перестарках і т. ін.)* ('довго не виходити заміж або зовсім не бути заміжною' цінності *родина*);
- 'старість': рос. *старая дева*; англ. *an old maid* ('немолода жінка, що не вступила в шлюбні стосунки'), пор. також в англійській фраземіці англ. *the old man*, розм.-фам. (2)) ('чоловік, батько'), англ. *old girl*, розм. ('мати, дружина') цінності *родина*; нім. *auf den alten Mann sparen* ('заощаджувати на старість' цінності *гроші*);
- 'пізній': нім. *ein spätes Mädchen*, евф. ('старитися, залишаючись неодруженою' цінності *родина*);
- 'швидкий': рос. *на скорую руку* (1) ('швидко, без великої затрати часу (робити щось)') цінності *свобода*.

Отже, абстрактні уявлення про час (напр., смерть – вічність) на фраземному рівні ЦКС аналізованих мов збігаються, тоді як конкретні уявлення, зумовлені впливом повсякденної практики використання мови й формуванням відповідних образів (напр., ознака 'не бути заміжною' пов'язана в українській фраземіці з сивиною, у російській і англійській –

зі старістю, у німецькій – із запізненням тощо), є національно-маркованими, унікальними.

Часовий код культури в ЦКС корелює з цінностями *життя, свобода, здоров'я, родина, гроші, краса, чесність, закон*; представлений темпоральними лексемами на позначення часових проміжків у межах доби, тижня, календарного року, життя людини та виявляє зв'язок із соматичним, просторовим, предметним, зооморфним, колоративним, онімним, гастрономічним, антропним кодами. Аналіз часового коду культури в ціннісній картині світу в межах аксіофраземної прагматики актуалізує значущість часу й дає змогу кваліфікувати час як 'матеріальний атрибут', квантифікація якого стає цілком можливою в матеріальних цінностях та одиницях. Прочитання й інтерпретація часового коду культури представляють суб'єктивний процес (у межах певної мови) і залежать від особливостей змісту й побутування соціально-культурних практик.

Перспективу вбачаємо в дослідженні просторового коду культури на фраземному рівні ціннісної картини світу з подальшим простеженням корелятивних / некорелятивних площин із часовим кодом культури.

Література

Арутюнова 1990 – Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки рус. культуры, 1990. – 896 с.; **Гуревич 1973** – Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры / А. Я. Гуревич. – М. : Искусство, 1973. – 318 с.; **Каган 1982** – Каган М. С. Время как философская проблема / М. С. Каган // *Вопр. философии.* – 1982. – № 10. – С. 117 – 124; **Краснобаєва-Чорна 2016** – Краснобаєва-Чорна Ж. В. Лінгвофраземна аксіологія: парадигмально-категорійний вимір : монографія / Ж. В. Краснобаєва-Чорна. – 2-е вид., випр. і доп. – Вінниця : ТОВ „Нілан-ЛТД”, 2016. – 416 с.; **Краснобаєва-Чорна 2017** – Краснобаєва-Чорна Ж. В. Фраземна аксіологія : категоризація і рівнева структурованість : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук. : спец. 10.02.01 „Українська мова”, 10.02.15 „Загальне мовознавство” / Ж. В. Краснобаєва-Чорна. – О. : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2017. – 36 с.; **Красных 2001** – Красных В. В. Коды и эталоны культуры (приглашение к разговору) / В. В. Красных // *Язык, сознание, коммуникация* : сб. ст. ; отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М. : МАКС ПРЕСС, 2001. – Вып. 19. – С. 5 – 19; **Михеева 2004** – Михеева Л. Н. Время в русской языковой картине мира: лингвокультурологический аспект / Л. Н. Михеева. – М., 2004. – 329 с.; **Мостепаненко 1969** – Мостепаненко А. М. Проблема универсальности основных свойств пространства и времени / А. М. Мостепаненко. – Л. : Наука, 1969. – 230 с.; **Шмелев 2002** – Шмелев А. Д. Русский язык и внеязыковая действительность / А. Д. Шмелев. – М. : Яз. славян. культуры, 2002. – 496 с.; **Яковлева 1994** – Яковлева Е. С. Фрагменты русской языковой картины мира: модели пространства, времени и

восприятия / Е. С. Яковлева. – М. : Гнозис, 1994. – 344 с.; **Piksendeeva 2016** – Piksendeeva V. The Linguistic Means of Describing the Phenomenon of the Time Concept / V. Piksendeeva. – Norway : Nord University, 2016. – 59 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

СФУМ 2003 – Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук. – К. : Наук. думка, 2003. – 1104 с.; **ФСРЯ 1987** – Фразеологический словарь русского языка / [под ред. А. И. Молоткова]. – М. : Сов. энциклопедия, 1987. – 543 с.; **DI 2011** – Deutsche Idiomatik: Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext / Hans Schemann. – Berlin / Boston : De Gruyter, 2011. – 1040 S.; **MDtI 1976** – Moderne deutsche Idiomatik / Wolf Friederich. – München : Hueber, 1976. – 265 S.; **ODI 2004** – Oxford Dictionary of Idioms / ed. by J. Siefring. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 340 p.

Краснобаева-Чорна Ж. В. Аксіофраземна прагматика часу

Стаття продовжує цикл публікацій автора, присвячений опрацюванню теоретичних і практичних проблем аксіофраземної прагматики. Визначено специфіку часового коду культури на фраземному рівні ціннісної картини світу в українській, російській, англійській і німецькій мовах. Ціннісну картину світу інтерпретуємо як осмислення світу людиною, його фрагментів і статусу людської особистості в цьому світі через оцінну категоризацію в опозиції цінностей і нецінностей. Основним джерелом, що визначає категоризацію цінностей у фраземіці та виявляє глибинні етнокультурні нашарування, визнано асоціативи. Асоціативи позиціоновано як репрезентанти вторинної знакової системи.

Часовий код культури в ціннісній картині світу: а) представлений темпоральними лексемами на позначення часових проміжків у межах доби, тижня, календарного року, життя людини; б) маніфестує свої сутнісні моменти в „чистому” вигляді в 60%; в) виявляє зв'язок із соматичним, просторовим, предметним, зооморфним, колоративним, онімним, гастрономічним, антропним кодами; г) корелює з цінностями *свобода, здоров'я, родина, гроші, краса, чесність, закон*. Прочитання й інтерпретація часового коду культури представляють суб'єктивний процес (у межах певної мови) і залежать від особливостей змісту й побутування соціально-культурних практик.

Ключові слова: аксіофраземна прагматика, часовий код культури, фразема, цінність, ціннісна картина світу.

Краснобаева-Черная Ж. В. Аксиофраземная прагматика времени

Статья продолжает цикл публикаций автора, посвященный разработке теоретических и практических проблем аксиофраземной

прагматики. Определена специфика временного кода культуры на фраземном уровне ценностной картины мира в украинском, русском, английском и немецком языках. Ценностную картину мира интерпретируем как осмысление мира человеком, его фрагментов и статуса человеческой личности в этом мире через оценочную категоризацию в оппозиции ценностей и неценностей. Основным источником, определяющим категоризацию ценностей во фраземике и обнаруживающим глубинные этнокультурные наслоения, признаны ассоциативы. Ассоциативы позиционированы как репрезентанты вторичной знаковой системы.

Временной код культуры в ценностной картине мира: а) представлен темпоральными лексемами с семантикой временных промежутков в пределах суток, недели, календарного года, жизни человека; б) манифестирует свои сущностные моменты в „чистом” виде в 60%; в) обнаруживает связь с соматическим, пространственным, предметным, зооморфным, колоративным, онимным, гастрономическим, антропным кодами; г) коррелирует с ценностями *жизнь, свобода, здоровье, семья, деньги, красота, честность, закон*. Прочтение и интерпретация временного кода культуры представляют субъективный процесс (в пределах определенного языка) и зависят от особенностей содержания и бытования социально-культурных практик.

Ключевые слова: аксиофраземная прагматика, временной код культуры, фразема, ценность, ценностная картина мира.

Krasnobaieva-Chorna Zh. V. Axiophraseme Pragmatics of Time

Issues of cultural coding are one of the most relevant aspects of linguocultural research in domestic and foreign linguistics. The time code of culture belongs to the basic ones and occupies an important place in linguistic research. The problem of the correlation of the time code of culture and the phraseme level of the axiological world's image was not considered in modern phrasemics, which determines the relevance of the article.

The purpose of the article is to determine the specificity of the time code of culture on the phraseme level of the axiological world's image in single-structured and multi-structured languages.

The main body of representing phrasemes of the axiological world's image is formed of 6,206 units (1,555 Ukrainian units; 1,549 Russian units; 1,550 English units and 1,552 German units). The illustrative basis of phrasemes-representatives of the value category with the semantics of time is about 300 units.

The axiological world's image is seen as a comprehension of the world by person, its fragments and the status of the human person in this world through an appraisal categorization in values and non-values opposition. The nature of value provides for the appeal to the antinomy, thus actualizing the clash of axiological and non-axiological, compatible with the binary opposition of *good – bad*. The main source, which determines the

categorization of values in phrasemics and reveals deep ethno-cultural stratification, has been recognized as associative. Associative is positioned as representative of the secondary sign system.

Time code of culture in the axiological world's image: a) represented by temporal lexemes on the designation of time intervals within the limits of the day, week, calendar year, human life; b) manifests its intrinsic moments in the „pure” form in 60%; c) finds connection with somatic, spatial, subject, zoomorphic, color, onim gastronomic and anthropic codes; d) correlates with the values of life, freedom, health, family, money, beauty, honesty, law. Interpretation of the temporal code of culture represent a subjective process (within a certain language) and depend on the peculiarities of the content and the existence of socio-cultural practices.

Key words: axiophraseme pragmatics, time code of culture, phraseme, value, axiological world's image.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2018 р.

Прийнято до друку 12.04.2018 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Мілева І. В.

В. А. Ляшчынская (Гомель)

УДК 811.161.3'373.2:667.18:398.92

**ФРАЗЕАЛАГІЗМЫ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ
З КАМПАНЕНТАМ РУКАЎ І ІХ СІМВОЛІКА**

Мова выступае не толькі сродкам зносін паміж людзьмі, служыць для выражэння думак, назапашвання ведаў, але і з'яўляецца крыніцай пазнання. Актуальным у гэтым аспекце з'яўляецца зварот да фразеалагічных адзінак мовы, якія, па-першае, непасрэдна звязаны з чалавекам, па-другое, існуюць у мове многія стагоддзі і, што асабліва важна, з'яўляюцца магутным сродкам пазнання інфармацыі і дазваляюць асэнсаваць успрыманне навакольнай рэчаіснасці скрозь прызму мадэляў моўнай карціны свету, рэпрэзентуючы культуру народа-стваральніка, народа-носьбіта гэтых адзінак. У фразеалагічных адзінках кожнай мовы назапашваецца і захоўваецца інфармацыя ведаў чалавека, яны адлюстроўваюць светапогляд, вобраз жыцця, рысы характару прадстаўнікоў таго ці іншага этнасу, выступаюць не толькі як адзінкі мовы, але і як адзінкі культуры. Даследаванне фразеалагічных адзінак дапамагае, як адзначае, В. Тэлія, глыбей зразумець працэс узаемадзеяння мовы і культуры [Тэлія 1996: 217].

Так, вядома, што адным з важных бакоў жыцця чалавека з'яўляецца яго знешні выгляд, месца і роля адзення, абутку, галаўнога ўбору. Пэўныя найменні адзення, абутку, галаўных убораў абраны і пры ўтварэнні фразеалагічных адзінак як другасных адзінак мовы, якія